

Het water als randvoorwaarde voor de ruimtelijke ordening van de 21^e eeuw

Boven en onder de ‘drooglijn’ Groningen-Antwerpen

Het afgelopen jaar was de verschuiving in het ruimtelijk beeld van Nederland in het kwartaaljournaal op deze site een steeds weerkerend thema. In het *lentennummer* werd in het artikel ***Noordbrabant eindelijk in genade aangenomen*** het concept van ***De Nieuwe Randstad*** geïntroduceerd: door geo-economische verschuivingen naar het zuiden [wie zei daar *Brainport Eindhoven?*] is ook opschaling van de Randstad in die richting geboden. In het *herfstnummer* gingen we een stap verder door in het artikel ***De potenties van een universitaire grensregio*** de nieuwe ***Brain-Bandstad*** in het oosten des lands als tegenhanger van de Randstad te lanceren. Deze bandstad bestaat uit een reeks van universiteitssteden [van Groningen via Twente, Wageningen, Nijmegen, Eindhoven, Maastricht en Tilburg] die de potentie bezitten om zich als aantrekkelijke kennis- en innovatiecentra te ontwikkelen en als zodanig tot serieuze woon- en werkalternatieven voor de steden in de Randstad. Randstad en Bandstad worden van elkaar gescheiden door de ‘drooglijn’ tussen laag en hoog Nederland die grofweg van Groningen naar Antwerpen loopt. Samen met het rivierenland zal het gebied ten westen van die lijn de komende decennia meer en meer last krijgen van wateroverlast en vormt daardoor steeds minder een voor de hand liggende vestigingszone. De ontwikkelingsperspectieven voor het gebied ten oosten van die lijn lijken gunstiger. Uitgesproken gunstig lijken de vooruitzichten voor steden die zich als contactpunten tussen nat en droog kunnen gaan ontwikkelen, met Utrecht als onbetwist geografisch en logistiek centrum.

De Drooglijn nader bekeken: groenblauwe slinger en contactzone

=Slinger

De 'drooglijn' is veel meer dan een simpele lijn, het betreft hier een veel bredere zone van water en groen die zich van zuidwest naar noordoost door het land slingert, om te beginnen bij de Zeeuws-Zuid-Hollandse delta via het rivierenland met aanpalende hoger gelegen groene gebieden als Utrechtse Heuvelrug en Veluwe naar het IJsselmeer en dan naar de Waddenzee. Het is de ecologische en hydrologische slagader van het land die tegelijk voorkomen heeft dat stedelijke bebouwing overal aan elkaar zou vastgroeien. In die functie fungeert het als scheiding en barrière tussen de Randstad en de rest van het land. In eerdere artikelen op deze site werd hij meermalen opgevoerd als ecologische S-bocht.

=Contactzone met contactpunten

Tegelijkertijd fungeert de slinger als contactzone tussen Randstad en de rest van het land voor groene en rode functies. Voor de rode functies is er natuurlijk niet sprake van contact over de hele linie maar bij stedelijke knooppunten waar vaar-, land- en spoorwegen samenkomen en die als contactpunten tussen 'nat' en 'droog', west en oost functioneren. Utrecht is hier hét centrale knoop- en contactpunt, parallel aan de slinger goed verbonden met de sub-knooppunten Breda en Zwolle. Vanuit Breda wordt [met name het westen] van de Noord-Brabantse stedenband en Groot Antwerpen bereikt, vanuit Zwolle de stedelijke as Assen-Groningen-Eemshaven en het Twentse stedelijk netwerk. Deze gerichtheid van stad en landschap van Utrecht op deze drooglijn en de stedelijke netwerken van de 'Bandstad' is nu al zeer sterk en zal alleen maar toenemen naarmate het waterbezwaar in de Randstad en omliggende eveneens toeneemt. Maar dan moet de bereidheid groeien om in deze richting een voor een duidelijk ruimtelijke orderingsbeleid te kiezen.

Bandstad versus Randstad: de consequenties

=Ruimtelijk

Bandstad versus Randstad - wordt dat de centrale kwestie voor Nederland in de 21^e eeuw? Als dat zo is, dan kunnen en moeten de consequenties daarvan op velerlei vlakken doorwerken. Allereerst op het gebied van ruimtelijk beleid natuurlijk. Als we het water en de waterveiligheid als doorslaggevende toetssteen nemen verdient het aanbeveling de ontwikkeling van de stedelijke netwerken tussen drooglijn en 'Bandstad' voorrang te geven boven die van de Randstad en daar nu al in het beleid op voor te sorteren. Denk daarbij niet in de eerste plaats aan allerlei grootscheepse ruimtelijke ingrepen. De bulk van toekomstig benodigde capaciteit aan infrastructuur, huizen en kantoren ligt er al dankzij de in de twee aan de crisis van 2008 voorafgaande decennia ontstane overcapaciteit. De tendens tot demografische stagnatie in de komende decennia maakt de ruimtelijke speelruimte in dit verband maar groter. Maar dan moet men de durf kunnen opbrengen die speelruimte te gebruiken. Door in het geo-economisch beleid nog veel sterker dan nu gebeurt in te zetten op de interactie tussen de netwerken tussen drooglijn en 'Bandstad'. Door voor te sorteren door ruimte reserveren - allereerst voor sloop ten westen van de drooglijn, en waar nodig voor bouw ten oosten daarvan. Hoe een en ander waterstaatkundig, infrastructureel en stedenbouwkundig gestalte moet krijgen is een kwestie van voor nader

onderzoek en verder maatschappelijk debat tussen beleidsmakers, onderzoekers, ontwerpers en mondige burgers.

=Bestuurlijk

De keuze voor de prioriteit voor de interactie tussen drooglijn en 'Bandstad' heeft ook consequenties voor de bestuurlijke positie van Utrecht in 's lands middenbestuur. Een poging om de provincies Noord Holland, Flevoland en Utrecht samen te voegen werd stopgezet omdat er grote bezwaren met name bij Utrecht leefden. Een formele samenwerking Amsterdam-Utrecht lijkt dan ook een brug te ver. Als reactie hierop kan de huidige rol van Utrecht als rotonde van Nederland zich wel eens sterker gaan richten op de Bandstad in plaats van op Rotterdam/Den Haag en Amsterdam. Utrecht stapt uit de Randstad en gaat zelfstandig verder op de Drooglijn samen met Zwolle als schakel met het Noorden en Breda met Brabantstad/het Zuiden resp. Antwerpen. Zo ontstaat er een nieuwe driedeling Kuststrook/Randstad Holland, Schakel/Drooglijnzone en Bandstad.

Is deze verdeling ook een basis voor een nieuwe provinciale herindeling? Uitgaande van de bestaande indeling liggen samenvoegingen van Zeeland met Zuid Holland, Flevopolder met Noord Holland en Utrecht met Gelderland voor de hand. De dominante aanwezigheid van de grote rivieren wijst naar een combinatie van Noord Brabant met Limburg. De resterende provincies in het Noorden zijn qua herindeling meer afhankelijk van het takenpakket. Als het huidige pakket, dat inmiddels voor een belangrijk deel is teruggebracht tot ruimtelijke ordening [of wat daar nog van over is] in feite ook door 'provincies' in de vorm van districten van het ministerie van I&M kan worden gedaan, zou er veel voor pleiten, mede rekening houdend met de inwoneraantallen, de noordelijke provincies te combineren tot een nieuwe fusieprovincie. Natuurlijk kan ook gekozen worden voor samenvoeging van Groningen met Drente. Voor Friesland zou evenals bij de Franse regionale herindeling de 'Corsicaanse' uitzondering, dat wil zeggen geen herindeling, kunnen gelden. Met uitzondering van deze laatstgenoemde noordelijke provincies ontstaan er zo een viertal nieuwe provincies die alle bestaan uit een sterk verstedelijkt en een relatief landelijk gebied: Noord-Holland/Flevoland, Zuid-Holland/Zeeland, Utrecht/Gelderland en Noord-Brabant/Limburg. De al dan niet gefuseerde *Fünfte im Bunde* [Friesland/Groningen/Drenthe/Overijssel] bestaat dan uit overwegend landelijk gebied met twee relatief kleine stedelijke zones [Groningen/Assen en Twente].

Een pijlpunt: het logo van Nederland in de 21^e eeuw

De Bandstad zelf bestaat uit Groningen, Twente, Wageningen met het Knooppunt Arnhem-Nijmegen [KAN], Brabantstad en Maastricht. Evenals er in Randstad Holland een tweetal dominante stedelijke agglomeraties (Rotterdam/Den Haag en Amsterdam) zijn, zo zijn er in de Bandstad een drietal dubbelsteden te onderscheiden: Groningen/Twente, Utrecht/KAN en Brabantstad/Maastricht. Utrecht vormt dan in meerdere opzichten en niet alleen verkeerstechnisch de schakel tussen Rand- en Bandstad, in die rol bijgestaan door Zwolle (Noord Nederland) en Breda (Brabantstad en Maastricht). Er lijkt zich zo een nieuwe cartografisch-planologisch-bestuurlijk beeldmerk van Nederland af te tekenen: een pijlvormige driehoek lopend van de Bandstad toelopend via de Schakelzone Zwolle/Utrecht/Breda naar de Randstad (en vandaar uitlopend in het puntvormige Nederlandse territorium van het continentaal plat op de Noordzee).

